

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่ครั้งโบราณกาล จนบรรดาเชื้อชาติ
ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย มีรากฐานที่สำคัญมาจากการพุทธศาสนากล่าว
ได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นมรดกสำคัญบ้านคู่เมือง ชาวไทยต่างมีความเข้มแข็งในน้ำหนึ่งใจ
เดียวกันจนสามารถดำรงอธิปไตยของชาติไว้ได้ เพราะมีสถาบันพระพุทธศาสนาและสถาบัน
พระมหากษัตริย์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นแกนกลางสำคัญที่ทำให้เกิดเอกภาพในชาติ
นำประเทศให้รอดพ้นจากภัยพิบัตินานถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาทรงได้รับการยกย่อง
วิสิชวิต ค่านิยม และความเชื่อของคนไทยมาตั้งแต่อดีต เป็นความเชื่อในเรื่องกรรม บาป บุญ
คุณ โภย เป็นต้น ทำให้คนมุ่งทำความดีและละเว้นความชั่ว ห้ามเป็นสังคมที่สงบสุขได้

การเผยแพร่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นการขยายผล
แห่งหลักธรรมคำสอน ที่พระพุทธองค์หงส์สูน เนื้อพ่อให้คำนวຍประโยชน์แก่ชาวโลกกว้างขวาง
ขึ้น และดำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคง การขยายเผยแพร่ศาสนาธรรมหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา
เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาช้านานซึ่งในปัจจุบันนี้มีหลากหลายรูปแบบ
สำนักงานเลขานุการสภาการทาย (2548:1-285) ได้ทำการสำรวจรูปแบบและยุทธศาสตร์
การดำเนินงานของวัดที่จัดตั้งศึกษาและเผยแพร่ศาสนาดีเด่น พบว่า การเผยแพร่ศาสนาธรรมของวัด
ต่างๆ ในประเทศไทย มีหลากหลายรูปแบบ ดังเช่น รูปแบบหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ค่าย
พุทธบูตร การอบรมกัมมัฏฐาน การให้การศึกษาแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรม การเทศน์ การจัด
แหล่งเรียนรู้ในวัด การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของการเผยแพร่
ศาสนาธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชน

โครงการพระธรรมจาริกเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแพร่ศาสนาธรรม โดยการส่ง
พระกิจ年至ที่เรียกว่า พระธรรมจาริก ออกไปเผยแพร่ศาสนาธรรมตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในพื้นที่
ราบสูงและถิ่นทุรกันดาร ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2508 จนถึงปัจจุบัน(สำนักงานโครงการ
พระธรรมจาริกล่วงกฎหมาย, 2544:12) โดยใช้รูปแบบการจัดทำลายรูปแบบ อาทิเช่น โครงการอบรม
ค่ายพุทธบูตร การแสดงตนเป็นพุทธมานะ โครงการธรรมเตียงตามสาย และโครงการธรรมสัญจร

จากการศึกษารูปแบบการเผยแพร่ศาสตร์ธรรมดังกล่าวแล้ว สามารถแยกวิธีการเผยแพร่องประสัพห์ในปัจจุบันได้เป็น 3 วิธีคือ การพูด การใช้สื่อ และ การปฏิบัติให้ดู

อย่างไรก็ตาม การส่งพระธรรมจาริกออกปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทยภูเขาเป็นระยะเวลากว่า 40 ปีมาแล้ว แต่หลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาที่ยังไม่สามารถเข้าถึงประชาชนชาวไทยภูเขาได้อย่างทั่วถึงและยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากจำนวนผู้ขอแสดงตนเป็นพุทธมานะจำนวนน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยพบว่าในปี พ.ศ.2550 มีผู้ขอแสดงตนเป็นพุทธมานะจำนวน 800 คน แต่ปีพ.ศ.2551 มีเพียง 300 คน (พระคำเท็ง สุวนุโณ 2550:15-30) ทั้งนี้มีหลายปัจจัยที่ทำให้การเผยแพร่ไม่ประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง ประการแรก พระภิกษุสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาธรรมมีจำนวนลดน้อยลง ประการที่สอง ขาดสื่อและอุปกรณ์ และประการที่สาม ขาดการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ให้เหมาะสมกับบุคคลสมัยและมีประสิทธิผล น่าจะเป็นสาเหตุที่จะทำให้เกิดการยอมรับน้อยถือพระพุทธศาสนาของชาวไทยภูเขานั้น นอกจากราบเรื่องที่ขาดความเข้าใจและการถ่ายทอดความเชื่อแก่คนรุ่นหลังแล้ว ยังต้องใช้ระยะเวลานานและมีรูปแบบการเผยแพร่ที่ไม่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มนิ่องจากชาวไทยภูเขายังไม่มีความเชื่อแตกต่างกัน ซึ่งจะลดอัตราความยากลำบากของการยอมรับน้อยถือพระพุทธศาสนาของพวคเข่า กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ศาสนาธรรมจำเป็นต้องมีการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเผยแพร่เพื่อให้สอดคล้องกับบุคคล สถานที่ สถานการณ์ตามกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อให้ได้รูปแบบ (Model) ที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ความรู้ของโครงการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิผล และเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการเผยแพร่ความรู้ที่มีความเหมาะสมและประสบความสำเร็จ มีความสอดคล้องกับสังคมในยุคปัจจุบัน และเกิดประโยชน์ต่อโครงการพัฒนาชุมชนจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันและความหวังของผู้เกี่ยวข้องต่อโครงการพระธรรมจาริกเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบใหม่
  2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผล
  3. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมที่พัฒนาขึ้นใหม่ในด้านผลลัพธ์และความคิดเห็นต่อรูปแบบ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสตร์ธรรมของโครงการพระธรรมเจริญที่มีประสิทธิผลครั้งนี้ ผู้วิจัย ทำการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ศาสตร์ธรรมที่ใช้กับบุพพธรรมเจริญ เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ชาวไทยภูเขาที่อยู่ตามชุมชนบนพื้นที่สูง โดยกำหนดขอบเขต การวิจัย ดังนี้

1. ประชากร

ประชากรเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่พระภิกษุที่เป็นพระธรรมเจริญ เข้าร่วมโครงการเผยแพร่ศาสตร์ธรรมของโครงการพระธรรมเจริญประจำปี พุทธศักราช 2551 ยกเว้น พระธรรมเจริญประจำหมู่บ้าน) บุพพธรรมเจริญ ผู้ปกครองบุพพธรรมเจริญ เด็ก ผู้นำชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีอาศรมพระธรรมเจริญและพระธรรมเจริญจำพรรษาปฏิบัติศาสนกิจเผยแพร่ศาสตร์ธรรม พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอนซึ่งมีจำนวน 1,822 รูป/คน (โครงการพระธรรมเจริญ, 2550:1-9 เอกสารอัคคลาเนา)

1.1 พระธรรมเจริญในโครงการพระธรรมเจริญ

1) พระธรรมเจริญที่เป็นหัวหน้าศูนย์	จำนวน 7	รูป
2) พระธรรมเจริญ	จำนวน 125	รูป
รวม	จำนวน 132	รูป
1.2 บุพพธรรมเจริญ	จำนวน 800	คน
1.3 ผู้ปกครองบุพพธรรมเจริญและผู้นำชุมชน	จำนวน 800	คน
1.3 บุพพธรรมเจริญ (กลุ่มทดลอง)	จำนวน 150	คน

2. ตัวแบบวิจัย

2.1 บริบทของโครงการพระธรรมเจริญในด้านโครงสร้างการบริหารงาน นโยบาย บุคลากร สถานที่ และงบประมาณ

2.2 บริบทชุมชนบนพื้นที่สูงสถานที่เผยแพร่ศาสตร์ธรรมของโครงการพระธรรมเจริญ ในด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป สภาพทางสังคม การเมืองการปกครอง เทคโนโลยี และสภาพทางเศรษฐกิจ

2.3 รูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริก ในด้านเนื้อหาสาระ หลักธรรมคำสอน กระบวนการเผยแพร่ เทคนิควิธีการเผยแพร่ สื่อและอุปกรณ์การเผยแพร่ บทบาท ผู้ดำเนินการกิจกรรมการเผยแพร่ การวัดและประเมินผลการเผยแพร่ และผลที่ได้รับจากการเผยแพร่

2.4 ความคาดหวังของพระธรรมจาริกและขุวพุทธธรรมจาริกต่อรูปแบบการเผยแพร่ ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผล

2.5 ความคิดเห็นของเยาวชนขุวพุทธธรรมจาริก ต่อรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรม ของโครงการพระธรรมจาริกที่มีประสิทธิผล

นิยามศัพท์เฉพาะ

การเผยแพร่ศาสนาธรรม หมายถึง การทำให้ผู้อื่นรู้และเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาพุทธให้ถูกต้อง ซึ่งประกอบด้วยการให้รู้ขักประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนา ให้เห็นการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของศาสนาพุทธ การนำศาสนาธรรมของพระพุทธเจ้าสู่ปวงชนโดยใช้รูปแบบและวิธีการต่างๆ

รูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรม หมายถึง ลักษณะวาระบริหารและดำเนินงานในการเผยแพร่ศาสนาธรรมที่ประกอบด้วย เนื้อหาสาระหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา กระบวนการเผยแพร่ เทคนิควิธีการเผยแพร่ สื่อและอุปกรณ์การเผยแพร่ บทบาทผู้ดำเนินการกิจกรรมการเผยแพร่ การวัดและประเมินผลการเผยแพร่

พระธรรมจาริก หมายถึง พลัดกิษุสงฆ์ที่โครงการพระธรรมจาริกส่งไปปฏิบัติ ศาสนาในกระบวนการอบรมศึกธรรมะเพื่อพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขา โดยการอยู่ประจำในหมู่บ้านชาวไทยภูเขาตลอดระยะเวลาการปฏิบัติงาน

อาครมพระธรรมจาริก หมายถึง สถานที่พำนักของพระธรรมจาริก และเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนา กิจจิต่างๆ รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมอื่นๆ ของพระธรรมจาริกที่อยู่ในหมู่บ้าน

ญาติธรรมศึกธรรมะ และส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หมายถึง สถานที่พำนักของพระธรรมจาริก และเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนา กิจจิต่างๆ รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมอื่นๆ ของพระธรรมจาริกที่อยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งมีพระธรรมจาริกภาคสนามที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้อำนวยการให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าศูนย์ โดยมีหน้าที่ดูแลอาชีวกรรมพระธรรมจาริกบริหารตามพื้นที่ที่กำหนดให้

ขุวพุทธธรรมจาริก หมายถึง เยาวชนที่เข้าศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์และผู้ที่เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเป็นขุวพุทธตามหลักสูตร โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

ประสิทธิผล หมายถึง ผลสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ในการนำรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมไปใช้กับบุพพธรรมจาริกโดยพิจารณาจากการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในด้านความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นที่มีต่อ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงบริบทชุมชนบ้านพื้นที่สูงของชาวไทยภูเขาในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ชาติพันธุ์ของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเผยแพร่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริก
2. ได้รูปแบบการเผยแพร่ศาสนาธรรมที่ประสิทธิผล เพื่อเป็นแนวทางการจัดกิจกรรม การเผยแพร่ศาสนาธรรมของโครงการพระธรรมจาริกต่อเด็กและเยาวชนชาวไทยภูเขา
3. รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมาตนั้นโครงการพระธรรมจาริกและผู้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่องค์ธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่ศาสนาธรรมให้สถาบันทางศาสนากลุ่มนบุคคลได้อย่าง มีประสิทธิผล